

ki. Marsikaka beseda bi imela verjetno tudi pri slovenskih otrocih enako pogostnost, za nekatere pa lahko že vnaprej predvidevamo, da bi bilo stanje drugačno. Nekatero srbske besede bi pri nas razpadle v več sinonimov (koji — ki, kateri; kuća — hiša, dom; hteti — hoteti, bom; dok — dokler, ko, medtem ko, dočim), druge bi se pa pri

nas zstile v eno besedo (onda, tad — tedaj; ovaj, taj — ta; reći, kazati — reči).

Zanimalo nas je tudi, kako se v slovarju kažejo odnosi: naraščanje — upadanje rabe, konkretno — abstraktno, knjižne — pogovorne, žargonske besede, domače besede — tuje, splošne besede — termini. Izpisali smo si nekaj značilnih zgledov:

	2. r.	3. r.	4. r.	5. r.	6. r.	7. r.	8. r.	skupaj
igračka	46	29	—	5	17	8	3	108
knjiga	41	80	82	112	118	126	167	726
ptica	78	155	41	273	233	209	182	1171
drugarstvo	3	1	—	—	—	1	7	12
boca	—	—	5	11	1	7	5	29
flaša	—	—	—	3	5	2	3	13
kec	—	2	6	—	—	—	1	9
kolac	—	—	—	—	3	18	—	21
inteligentan	—	—	—	—	1	—	—	1
impresioniran	—	—	—	—	—	1	—	1
samoglasnik	—	—	—	1	—	—	—	1
trougao	—	—	—	—	—	3	1	4

Pri večini besed se vidi postopno naraščanje ponovitev iz razreda v razred, pri posameznih pa tudi upadanje zanimanja zanj. Konkretno besede imajo tudi precej večjo frekvenco kot abstraktne. Pogovorne in žargonske besede so malo pogostne, pozna se jim pač, da jih učitelji preganjajo. Morda bi dramtizacije, igrice, intervjuji prinesli kaj več takih besed. Tujke in termini so dokaj obrobni pojav v otroškem besedišču. Vendar pa smo mnenja, da je še precej terminov, ki jih otroci znajo pojasniti, čeprav niso zajeti v slovarju (arterija, demokracija, diagonala, fotosinteza, transpiracija ipd.). Slovar je pač nastal pretežno na osnovi doživljajskih spisov, opisov, orisov, pisem, manj pa na osnovi na učno snov vezanih spisov. Tako najbrž manjka marsikakšen termin, ki ga

otroci poznajo, pač pa so na ta način dobro zbrane besede za vse tiste stvari, ki otroke zanimajo.

Ne glede na očitek v zvezi z načinom zbiranja gradiva, je treba priznati, da je Vera Lukić opravila veliko delo. Brez dvoma ni bilo lahko urediti in prešteti skoraj poldrug milijon besed. Delo ima velik praktičen pomen. Nanj se bodo lahko opirali pisci učbenikov in mladinskih del, psihologi ga bodo lahko uporabljali pri ocenjevanju duševne razvitosti otrok. Omogočalo bo tudi razne primerjalne študije med jezikom raznih narodov in med jezikom odraslih in otrok. Na koncu ne moremo drugega, kot da zapišemo, da bi želeli, da bi tudi Slovenci dobili takšen slovar.

Franc Zagar
Ljubljana

VARŠAVSKA KONFERENCA O SEMANTIČNI STRUKTURI IN SKLENJENOSTI BESEDILA

Inštitut Badań Literackich poljske akademije znanosti je v dneh od 25. do 27. oktobra organiziral znanstveno konferenco o semantični strukturi teksta, ki je imela

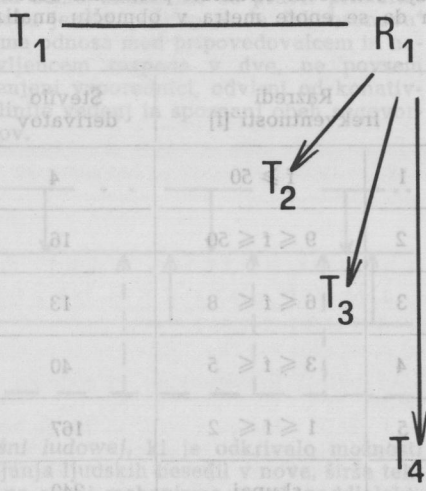
dvojno nalogo: odgovoriti na vprašanja o možnostih semantične interpretacije kate-regakoli, ne le literarnega besedila, odkriti v vsakem besedilu sklenjenost sporočila

ter — če je rezultat negativen — poiskati vzroke zanj v predjezikovni in predliterarni empirični situaciji, se pravi: seči na področje semantične motiviranosti pisanega ali govornjenega besedila.

Predstojnica inštituta Maria Renata Mayenowa je zategadelj poleg poljskih lingvistov (A. Wierzbicka, J. Sambor, M. Karplukówna, M. R. Grzegorzycykowa, K. Pisarkowa) in literarnih teoretikov (Z. Saloni, L. Pszczołowska, J. Bartuński, S. Dobnycka) povabila F. Daneša, J. Firbasa, Horálka in M. Červenko iz Češkoslovaške ter J. Apresjana, M. Lekomcevo, J. Marteminova, J. Lotmana in B. Uspenskega iz Sovjetske zveze (konference se je udeležil samo B. Uspenski), da bi se v luči strukturalnega (češkoslovaška in sovjetska delegacija) in semiotičnega (poljska delegacija) pristopa k jezikovnim in literarnim signalom in fenomenom v referatih z dokaj različnim gradivom in v razpravi o njih realiziral maksimalen približek resnici govornjenega besede in literarnega dela.

Tradicija češke lingvistične šole, predvsem transpozicija Mathesiusove teze o členitvi stavka po aktualnosti, ki je od nastanka do danes doživela prenekatero terminološko preobrazbo, je bila prisotna v obeh predavanjih čeških predstavnikov. F. Daneš je v referatu *Sémantická a tematická struktura věty a textu* transponiral Mathesiusovo teorijo o členitvi po aktualnosti v funkcionalno perspektivo stavka, v katerem tema (topic) in rema (comment) glede na kontekst in posamezno realizacijo dinamično vodita k sklenjenosti besedila in semantično ločujeta posamezne ubeseditve istih in podobnih situacij. M. Červenka pa je odnos

med obema poglavitnima deloma stavka apliciral na pesniško besedilo ter v referatu *Aktualne rozczłonkowanie wypowiedzi w tekście wierszowanym* ugotovil, da zanj ne velja vedno linearno razmerje med temami (T) in remami (R), da je v tem razmerju mogoče ugotoviti vrsto variant, ki imajo pomembno semantično in stilistično vrednost, in celo primere, ko rema izhodiščnega stavka dešifrira teme vseh naslednjih, ki jih je s skupnim terminom mogoče poimenovati hipertema, in vzporedno njej ustrezajočo remo kot izhodiščni in večplastni signal hiperremo. To zapleteno razmerje osvetljuje sklenjenost pesniškega besedila po obrazcu:

in hierarhija pesniških vrednot glede na besedno organizacijo pesniškega teksta:

	HT = hipertema	T = tema
HT	metafora	metonimija, sinekdoha
T	metafora	podoba

ter približuje uravnanost razpravljanja k Jakobsonovi v razmerju metafora — metonimija utemeljeni delitvi literarnih del na pesniška in prozaična, romantična in realistična. O njej je dala izčrpno informacijo Horálkova diskusija, ki je bila oprta na definicijo Mukařovskega.

Predavanje J. Firbasa *O pojmu výpovědñi dynamičnosti v teorii funkčñi perspektivy větné* je zaradi avtorjeve odsotnosti odpad-

lo. Aplikacijo Mathesiusove teorije členitve po aktualnosti na angleška, nemška in v manj primerih tudi na češka kratka, enostavčna besedila in ugotavljanje dinamičnih relacij med osnovnima členoma bi mogli razumeti kot vez med predavanjema Daneša in Červenka.

Pesniški tekst je analizirala tudi M. J. Lekomceva, katere referat *Nekotorye zamečanija k semantičeskoj strukturi poetičeskoj*

skogo teksta je prebrala M. R. Mayenowa; avtorica je želela raziskati samo vsebinsko raven pesmi in v rezultatu pričakovala novih zakonitosti pesniškega besedila: v Corneillovem sonetu »Mélibe« je zato posamezne izraze in sintagme, ki se vsebinsko ujemajo ali si nasprotujejo, zaznamovala z istimi, recipročnimi ali konjugiranimi znamenji ter v ta novi sistem vizualnih in hkrati semiotično pomenljivih znamenj prevedla sporočilo Corneillovega soneta; na tej osnovi je ugotovila, da je semantično strukturo teksta mogoče raziskovati tudi na področju metra, rime in drugih elementov zvočne instrumentacije, ki sicer pripadajo fonološki strukturi pesniških besedil, in da se enote metra v območju analize

vsebine izkažejo kot prvine globalne strukture, kot predikati in termi.¹

Problem enoznačnosti in polisemije besednega znamenja, ki je nanj opozorila diskusija o motivaciji prevoda pesniškega besedila v sistem semantično pomenljivih vizualnih znamenj M. J. Lekomceve, so raziskovali štiri referati o odnosu leksikalnih in semantičnih kategorij v poljskem jeziku². J. Sambor je v tezah *Z zagadnień semantyki leksyki rzadkiej*, osnovanih na raziskovanju jezika poljskih časnikov in časnikarjev, ugotovila, da je možnost polisemije v frekvenčno redkih derivatih minimalna. Svoja dognanja, ki zadevajo izpeljavo abstrakt s sufiksom — ošč je zgostila v naslednjo tabelo:

Razredi frekventnosti [f]		Število derivatov	Št. polisemičnih derivatov	Oznaka razreda
1	$f \geq 50$	4	3	zelo pogosto besedišče
2	$9 \leq f \leq 50$	16	4	srednje pogosto besedišče
3	$6 \leq f \leq 8$	13	2	pogosto besedišče
4	$3 \leq f \leq 5$	40	2	redko besedišče
5	$1 \leq f \leq 2$	167	1	zelo redko besedišče
skupaj		240		

Vpliv naravnega spola besedi ustreznih predmetnih korelatov in slovnicega spola leksemov v jezikih, iz katerih jih je poljščina sprejemala ali kalkirala, na slovnice spol poljskih neologizmov 16. stoletja in semantično ločevanje leksemov z več spoli je osvetlilo gradivo in podprlo teze M. Karplukowne *Semantyczne podstawy zmian rodzaju gramatycznego w polszczyźnie XVI. wieku*.

Podobno kot oba predhodna referata so se tudi teze M. R. Grzegorzczkowie *Semantyka przysłówków temporalnych w polszczyźnie* opirala na eno samo besedno vrsto. Klasifikacija je precizno ločevala časovne prislovice, ki poimenujejo dan, dele dneva in letne čase, od prislovov, ki imajo bolj ali manj stalen relativni pomen, ter oblikovala njihovo hierarhijo.

Bolj problematične so bile teze A. Wierzbicke, v programu najavljene pod naslovom *O błędnych kołach w eksplikacji niektórych wyrazów*, na konferenci pa prebrane kot *Semantyka a słownik, rozważanie o częściach ciała*. Oba naslova sta bralcu in poslušalcu sugerirala dvojje: pričakovanje avtoričinega odkrivanja pomot v posameznih interpretacijah gesel v slovarjih in nju novo, boljše, semantično bolj precizno

¹ Realizacija tega izhodišča je razprava P. A. Rudneva »Stihotvorenje A. Bloka Vse tiho na svetlom lice... Opyt semantičeskoj interpretaciji metra i ritma« v zborniku »Poetika i stilistika ruskoj literatury. Pamjati akademika Viktora Vladimiroviča Vinogradova«, Leningrad, Nauka, 1971, str. 450—455.

² Raziskovanje odnosov med leksiko in semiotiko je v tem času na Poljskem zelo pogosto. Omenim naj samo dve knjigi: W. Doroszewski, *Elementy leksykologii i semiotyki*. Varšava 1970; Jan Tokarski, *Słownictwo. Teoria wyrazu*. Varšava 1971.

in dognano razlago spornih gesel, ki poimenujejo dele človeškega telesa. Avtorica se je odločila za način, ki izključuje besedno definicijo dela človeškega telesa z njegovo fiziološko ali kako drugo funkcijo, ker je menila, da moramo — nasprotno — definirati fiziološke in druge funkcije delov človeškega telesa z njim samim. Žal je izhajala iz gradiva angleških in francoskih enojezičnih elementarnih slovarjev. Slovník języka polskiego je omenila mimogrede, Mały słownik języka polskiego pa sploh obšla. Iz razpravljaj je izključila vsako ozko strokovno (fiziološko ali anatomsko) pomensko razlago leksema in uvedla termin »semantika potoczna« (vsakdanja), zaradi česar je bila v razlagi leksemov, ki poimenujejo tako dele človeškega kot živalskega telesa, in v razlagi leksemov, ki poimenujejo funkcijo teh delov, opazna nedoslednost in včasih celo nasprotovanje; referat sam pa zato ni bil le zanimiv poskus, temveč resno prizadevanje realizirati

formulo: razumem = morem povedati, kaj pomeni³.

Prehod od semantike leksema k semantiki teksta je ujela razprava Z. Salonija *O możliwości elipsy określenia czasownika w polskim tekście wielozdaniowym*, ki je glede na kontekst pokazala, da je najbolj pogostna elipsa osebk, ki jo tradicionalna slovnica imenuje »logični subjekt«.

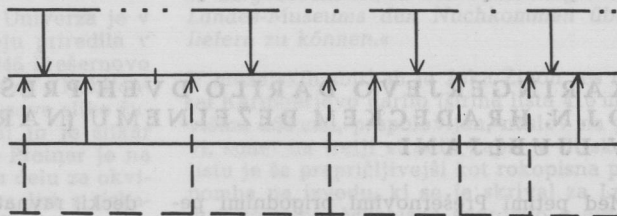
Odsotnost besede v telefonskem pogovoru kot obliki govornega teksta in o semantični motiviranosti te odsotnosti je spregovorila K. Pisarkowa v tezah *O spójności tekstu mówionego* in ugotovila, da je telefonski pogovor kot tekst, v katerem je prisotna samo akustična, se pravi: primarna podoba jezika, polifon in da Jakobsonova⁴ shema odnosa med pripovedovalcem in naslovljencem razpade v dve, ne povsem sklenjeni vzporednici, odvisni od konativne linije vedenj in spoznanj obeh sogovornikov.

Konativni, zunajjezikovni signali pripovedovalca

PRIPOVEDOVALEC

NASLOVLJENEC

Konativni, zunajjezikovni signali naslovljenca

Zato tudi ne moremo vrednotiti in opisovati pogovora po telefonu samo s sintaktičnimi merili, temveč — če želimo v nesklenjeni tekst polarizirati pojave, ki so tako samoumevni, da ne zahtevajo ubeseditve — pristati na semantično analizo teksta. Glede na to izhodišče je razprava ločevala terminalne signale (Halo, rad bi, zdravo) od konativnih (veš; razumeš, srček; vidiš, ljubica; razumeš, stari; razumem, ja; ja, vem; ne, to ni res) in interpunkcijskih, ki stojijo vedno na začetku stavka (no, a, ampak) in se morejo tudi podvojiti (no, torej; ampak, a; ampak, ampak) in v največji meri v stavku niso nikdar odsotni. K. Pisarkowa je razgrnila celo skalo telefonskih klišejev, ugotovila frekvenco in hierarhijo najpogostnejših. Intonacije se ni dotaknila, ker je menila, da je pogojena psihološko in se od govora do govora menja, ne da bi vplivala na semantično vrednost pomensko izpraznjenih telefonskih klišejev.

Interpolacija mišljenega, a ne izrečenega, v literarno besedilo je obvladovala tudi predavanje J. Bartuškega *O spójności*

pieśni ludowej, ki je odkrivalo možnosti spajanja ljudskih besedil v nove, širše tekste na ravni mehanizma snovi, naddialektnega jezika, prevladujoče leksike, pesniškega žanra, ritma in metra, ponavljanja ritmičnega, sintaktičnega in semantičnega vzorca, refrena, rim in ne nazadnje tudi melodije ter ugotovilo, da so medžanrske kontaminacije redke; če pa nastopajo, so odvisne od ostalih kriterijev in ne rušijo smeri spajanja tekstov od besede k strofi, zakaj ljudska pesem je grajena na metričnem načelu izomorfizma strukture stavka, ki uvršča ritem med logično semantična

³ Formule referat sam ni vseboval, navajal je le stavek Wittgensteina: »Odgovoriti na vprašanje, kakšne vrste stvar kaj je, je naloga slovnice«. Prepisal sem jo iz knjige Jerzyja Faryna *Wstęp do semantycznej interpretacji tekstu literackiego*.

⁴ Prim. Roman Jakobson, *Poetyka w świetle językoznawstwa*. Przełożyła Krystyna Pomorska. Współczesna teoria badan literackich za granica. Antologia. Opracował Henryk Markiewicz. Tom II. Strukturalno-semiotyczne badania literackie. Literaturoznawstwo porównawcze. V kregu psychologii głębi i mitologii. Krakow 1972, str. 27 in 33.

znamenja teksta, po drugi strani pa omogoča sklenjenost pesemskega besedila, sestavljena iz raznorodnih detajlov.

L. Pszczołowska je v predavanju *Metafore dźwiękowe w poezii i ich motywacja* najprej razmejila funkcijo ponavljanja fonema v prozi in poeziji na osnovi odlomka iz Prusovega Konkursa žniwiarek in Kasprovičeve pesmi Nurek, potem pa na primerih Iwazskiewiczevih, Czechowiczevih in Mickiewiczevih verzov ugotovila semantično vrednost ponavljanj fonema, skupine fonemov in zloga.

Kolektivno delo J. Lotmana in B. Uspenskega *Mit, imja, kultura* je prebral B. Uspenski. Avtorja enačita jezik mita (morda: mitološki jezik) z jezikom otroka in na tej osnovi mit z imenom, zakaj ime se namreč v otroškem spoznavanju in ocenjevanju enači s tabujem, z enkratnostjo, nedotakljivostjo, večnostjo, z eno besedo z mitom. Jezik mita je zaprt, sebi zadosten. Tak je tudi jezik otrok. Zanimiva in po-

membna pa je ugotovitev, da jezik simbolistov prav v točki, kjer tematsko mit ustvarja, negira jezik mita. Jezik simbolistov je kulturni jezik, jezik kulture.

Sklepno predavanje M. R. Mayenowe *Probleme der Zusammenhänge im Text* je naglasilo, da vsak tekst vsebuje mnogo instrukcij in ga zato lahko transformiramo v vrsto koherentnih tekstov, katerih formula je: enotnost pripovedovalca, enotnost naslovljenca in enotnost teme. Opozorila je na možnost integracije nesklenjenih tekstov katerih formula je: enotnost pripovedovalca, enotnost naslovljenca in enotnost teme. Opozorila je na možnost integracije nesklenjenih tekstov na osnovi indeksalnih sporočil v začetku besedila in locirala tematiko naslednjega srečanja; subpozicija in implikacija v tekstu.

Referati, prebrani na konferenci, bodo v poljskem izvirniku ali poljskem prevodu natisnjeni v zborniku.

Tone Pretnar
Ljubljana-Varšava

KARINGERJEVO DARILO DVEH PREŠERNOVIH PESMI O J. N. HRADECKEM DEŽELNEMU (NARODNEMU) MUZEJU V LJUBLJANI

Med petimi Prešernovimi prigodnimi pesmimi, ki so izšle kot posebni tiski, vzbujajo večje zanimanje tisti, ki jih je zapel Janezu Nepomuku Hradeckemu, ljubljanskemu županu od 1820 do smrti 1846, zaradi številčnosti, naslovnika in ne nazadnje zaradi poti, po katerih so prišle v evidenco literarne zgodovine. Napisal mu je tri: nemški sonet (1834), nemške stance (1843) in slovensko tercinsko pesnitev (1845). Medtem ko je slednja uvrščena v skoraj vse izdaje Prešerna od leta 1866 naprej in je pesnikovo avtorstvo nesporno od vsega začetka, pa je usoda obeh nemških pesmi kaj nenavadna.

Sonet in stance so povezane z ljubljanskim streliščem, z eno izmed petih hudičevih hiš, kot ga je pesnik imenoval v epigramu Božje in hudičeve hiše v Ljubljani. Spomnil pa se ga je tudi v satirični legendi Nebeška procesija. Strelišče, v katerem so bile tudi razne slovesnosti, je bilo središče ljubljanskega družabnega življenja.

V letu 1833 so reorganizirali ljubljansko strelsko društvo in obnovili tudi strelišče. 26. maja tega leta so konstituirali novi odbor. Protektor strelišča je postal župan Hra-

decki, ravnatelj baron Vincenz v. Schweigger, tajnik pa Anton Samassa. Višji strelski mojster je bil Andrej Smole, nižji Jožef Karinger, prvi adjunkt je postal Karel Moos, drugi pa Jožef Kos.

Naslednje leto so streliško plesno dvorano polepšali, najbrž po preuredili tudi gostilniške prostore. V nedeljo, 4. maja 1834, so v streliški dvorani odkrili sliko protektorja Hradeckega, ki jo je za to priliko v olju napravil Matevž Langus. Vodja slovesnosti je bil trgovec Jožef Karinger. Za to slavje je Prešeren napisal nemško pesem: »Sonett¹ bei Gelegenheit als das Bildniss des Herrn Herrn Johann Nep. Hradecky, Bürgermeister der k. k. Provinzial Hauptstadt Laibach, k. k. Rathes, ständisch. Verordneten der landesfürstlichen Städte etc. Protector der bürgerl. Schiessstätte, auf dieser in Gegenwart sämmtl. Mitglieder der Schützen-gesellschaft, am 4. Mai 1834, aufgestellt wurde.«

¹ Sonet ob priliki, ko je bila slika gospoda Janeza Nep. Hradeckega, župana c. k. pokrajinskega glavnega mesta Ljubljane, c. k. svetnika, stanovskega odbornika deželokranjskih mest etc., pokrovitelja meščanskega strelišča, na njem v navzočnosti vseh članov strelskega društva 4. maja 1834 odkrita.